

Stanislav Rakús – jubileum medzi textom a jeho teóriou

Viera Žemberová (Prešov)

V novom miléniu sa slovenský literárny život obohatil generačne aj autorsky novátorskými pohybmi pri zobrazovaní príbehu, teda témy a motívu, čo znamená, že sa prínosne sústredil na experimenty pri prelínaní sa umeleckej tvorby s prítomnou mediálnou zobrazovacou výzvou. Azda najvýraznejšie sa spoločenská zmena prejavila v kultúrnej praxi a v aktívnych prejavoch literárneho života pri profilovaní miesta spisovateľa v spoločnosti, a to sa spojilo s premenou pri hodnotovom presadení sa spoločenského nazerania na status tvorcu, zvlášť medzi spisovateľmi a literárnymi vedcami nastupujúcej generácie.

Spisovateľ a umelec získali na vážnosti a význame svojho spoločenského prejavu aj vo výraze prejavenej tvorivej slobody. Signálom na vertikalizovanie statusu tvorcu sa stala nielen jeho prirodzená invencia voči podnetom, ktoré sú mu tematikou a problémom na zobrazenie v umeleckom texte blízke, ale aj vo vzťahu k nazeracej a estetickéj hodnote literárneho diela, napokon sa spoločnosť a kultúrna prax spontánne sústredili na jeho nadčasovú „užitočnosť“.

V kultúrnych spoločenstvách, v ktorých sa možno pochváliť výraznými udalosťami v umeleckej spisbe, sa to tak koná oddávna napríklad udeľovaním ocenení. Slovenský literárny život, jeho početné komponenty zastúpené spolkami, sponzormi, časopismi, vydavateľstvami tak činia zverejňovaním viacerých neprehliadnuteľných umeleckých a literárnych ocenení. Udeľovanie spoločnosťou prejavenej uznania aj ako, či predovšetkým rešpektu voči talentu tvorcu, tvorbe a jedinečnému prínosu do kultúry, sa pri takto zameranej spoločenskej priazni sústreďuje spravidla pozornosť na vopred známe kritériá, ktoré do seba zahrnú očakávané aj neprenosné umelecké a poznávacie i nazeracie hodnoty autorského artefaktu.

Spoločenská a kultúrna hodnota umeleckého diela sa zosúladuje s intenzitou tradície, ale reaguje aj na generačné ambície a názorové postoje, a to znamená, že sa pri ujasňovaní si prínosnosti umeleckého a literárnovedného textu dostáva k slovu čoraz naliehajúcejšie vnímanie záujmu o autorskú výpoveď v širokej kultúrnej a čitateľskej verejnosti.

Vážnosť spomedzi viacerých kultúrnych a umeleckých uznaní, cien, laureátstiev si spoločenský hodnotový rešpekt z autorskej dielne Stanislava Rakúsa získali v roku 2004 Cena Dominika Tatarku za *Nenapísaný román*, v tom istom roku a za rovnaký literárny text mu udelili Cenu Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska, a každoročná súťaž prozaických textov, ktoré vyšli v predchádzajúcom roku, v nej získal ocenenie Anasoft litera v roku 2009 za text *Telegram*. Oceneniami ako prejavom uznania jedinečnej autorskej tvorbe, popri ďalších a početných prekladoch do inonárodných literatúr, môže

sa pochváliť emeritný univerzitný profesor, literárny vedec a prozaik Stanislav Rakús (20. 1. 1940 v Šúrovciach).

Tvorivá amplitúda prozaickej tvorby Stanislava Rakúsa kopíruje tematikou spoločenské pohyby, ktorými prešli česká a slovenská literatúra od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia. A to znamená, že týmto desaťročím sa dá viesť deliaca čiara medzi tým, ako sa mení téma a príbeh v Rakúsovej próze. Začínal v šesťdesiatych rokoch tak, ako to býva zvykom, poviedkami uverejnenými v dobových slovenských a českých periodikách. Po Rakúsovom autorskom prijatí čitateľskou a odbornou verejnosťou jeho poetiky a uvažovania o štruktúre umeleckého textu sa uvádza do dobového literárneho života krehkými, psychologicky a mravne ladenými prózami, v ktorých sa vyrovnáva so sociálnymi a vzťahovými kontrastmi, ktoré do života jednotlivca aj rodiny vnáša vašeň sprevádzaná láskou a nenávisťou, nespravodlivosťou a nenávisťou, sociálnou skrivodlivosťou a osudovou vypudenosťou z najbližšieho spoločenstva.

Emotívne a psychologicky precízne vyzroprávanými príbehmi žien a mužov sa na hrane dobra a zla, nevedomosti a krutosti, žičlivosti a chamtivosti, samoty a osamelosti odvíja pred čitateľom rozprávanie o tom, ako sa zložito utvárajú a ešte namáhavejšie overujú tie hodnoty, ktoré sú dožičené jednotlivcovi v neľahkom živote aj v jeho konečnosti.

Čitatelia si z prvého obdobia znova a znova žiadajú reedície Rakúsových próz *Žobráci* (1976), o krutých životných skúsenostiach dvoch bratov, *Pieseň o studničnej vode* (1979), napokon práve z tohto prozaického súboru sa viaceré texty stali podnetom na televízne a rozhlasové spracovanie, ne jeden spomedzi recitátorov na Hviezdoslavovom Kubíne súťažil s niektorým z príbehov z tohto štylisticky a poetikou sugestívneho súboru. Keď vyšla *Mačacia krajina* (1986), oslovil Stanislav Rakús príbehmi kocúra Paniberka mladých čitateľov, ale azda výraznejšie ich rodičov podobenstvom na existenciu a fungovanie dobrej a harmonickej rodiny, na také vlastnosti v kultivovanej spoločnosti, ako sú dobro, obetavosť, pomoc, ústretovosť a spravodlivosť. Udalosti z konca osemdesiatych rokov minulého storočia vytvorili pre Rakúsovu prozaickú tvorbu novú látkovú a tematickú príležitosť. Autor si zvolil podnety uchované vo svojej profesijnej a spoločenskej pamäti, aby ich vydal a tematizoval v tituloch *Temporálne poznámky* (1993), *Nenapísaný román* (2004), *Excentrická univerzita* (2008). Práve tento titul má na prebale zvýraznenú informáciu, že román je laureátom Ceny Dominika Tatarku. Rakúsovo vyrovnávanie sa so súčasnosťou pokračuje prozaickými súbormi *Telegram* (2009) a *Fáza uvoľnenia* (2013). Aktuálne rozpracovaný literárny text má pracovný názov *Lútosť*, a ako autor naznačuje, žánrovo sa venuje poviedke.

Spisovateľ Stanislav Rakús zmenil a rozšíril, ale predovšetkým sprítomnil svoju tematiku a neopustil nič z mravných hodnôt, ktoré prostredníctvom humorných aj ironických, ale vždy hĺbavých príbehov, takých či tých postáv, ktoré môžu byť a žiť aj v našom susedstve, nechal ožiť vo svojich prózach. Spisovateľ očakáva od svojho čitateľa, že emóciou, vôľou a empatiou prejaví voči každému jedincovi porozumenie a bude si vážiť výnimočný dar života. Súčasne by si mal uchovať porozumenie voči prehreškom vyvolávajúcim aj či nielen úsmev a cibriť si porozumenie pre všetko, čo je ľudské a čo neničí jedinečný dar, žiť a tvoriť život vôkol seba napriek zlu a krutosti.

Literárnovedný výskum Stanislava Rakúsa operuje a pohybuje sa nuansovo v podloží výrazného autorského literárneho textu spravidla z minulého storočia; pozornosť venuje

slovenskej a inonárodnej prozaickej tvorbe. Rakúsove výstupy obsahujú publikácie *Próza a skutočnosť* (1982), *Epické postoje* (1988), *Medzi mnohoznačnosťou a presnosťou* (1993), v reedíciách vydaná a vyhľadávaná publikácia *Poetika prozaického textu* (1993), esejisticky ladené *Z rozprávání, úvah a rozhovorov* (2003), *Medzi látkou a témou* (2011) a *Text a dielo* z roku 2019.

Jubilujúci Stanislav Rakús vždy pozorne vážil ním vyslovené slovo, jeho význam aj interpretáciu. Najskôr preto nemožno obísť bez premýšľania ponad jeho rozložené autorské a literárnovedné dielo ním nie tak nedávno vyslovenú takmer sentenciu, ňou sa vedome vymedzuje voči skutočnosti a literárnemu umeniu: „považujem sa za sochársky typ autora“.

prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

17. novembra č. 1, 080 78 Prešov, SK

viazember@gmail.com

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

